

^vSOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 11. V torek 14. marca 1854. III. tečaj.

Kratek poduk o sadjoreji seosebno za šolsko mladino.

Spisal Peter Musi, učitel v Šoštajnu.

Uvod.

Sneg se vidoma taja. Skoro bo draga mati zemlja opet oživila in svoje dela opravljati jela. *Ljube vigrédi* se veseli starček, ker ga ogrelo bo opet gorko sonce, — se je veseló tudi mali otročiči, ker bojo skoro po zelenih ogradih skakljali, prelepe nježne tratnice, béle zvončike, žolte trobentice, modre, lepo dišeče vijolice naberali.

Tudi *vam*, seosebno večim *fantičem* pa tudi *deklicam* bi jaz rad nektere radosti pripravil, ne samo za prihodno spomlad, ampak za vse vaše žive dni. „Kaj bi le neki tacega bilo,“ boste bari? — Rad bi veselje *vam* v sercu obudil, da bi prelepo cvetje pomnoževati se učili, iz kojega žlahtno sadje se priredi, t. j. *da bi prav živo sadjoreje se poprijeli*.

Sadjoreja je *pervič* prijetna in imenitna, *drugič* jako koristna umetnost.

Radosti ne bom pozabil, ki sim jo okusil, ko so moje v prvo posajene peške zelenele; drugič ko sim zapazil cepljenice poganjati se, v tretje ko so prvi cvet in potem sad donesle. Poskusite in prepričali se boste, da to veselje maloktero drugo prekosi. Posel pri sadjoreji je *lahkoten* in *prijeten*, toraj se ga radi tudi visoki in sloviti gospodje in gospé poprimejo. Vidil sim drevce, koje so svitli cesar *Ferdinand* cepili (požlahtili), drugo pa *svitla*

cesarica Maria Ana. Ona sta to kmetijsko delo posvetila, torej poprimimo se tudi mi s veseljem lepega dela!

Sadjoreja je drugič čez in čez *nebeški blagoslov*, ter povzdigne blagostan dežele, in je krepka pomoč o pomanjkanju žita in drugih poljskih prideljkov.

Je kaj lepšega kakor rajski pogled cvetečih sadunosnic? In že cvetje donese bčelarjem lep denar, ker bčelice iz cvetja sladek med (sterd) in lepo dišeči vosek naberajo; hvaležne živalice pa tudi sadjorejcu odtegnjeno blago lepo poplačajo, ker cvétni prah iz rožic v rožice prenašajo in plod sadunosnic pospéšijo.

Ali vam, dragi otroci, niso česne in potem druge baže sadje, tak tudi posušeno in kuhano, čez vse ljuba jéd? Že neke leta so sadjorejci naših krajev od sadjokupcev lep denar prejeli, ki jabelka v *Gorico* in *Terst* vozijo, drugi pa mnogo sadja po železnici v *Gradec* in clo v *Beč* (Dunaj) pošiljajo. Koliko tisuč goldinarjev verže deželi tudi suho sadje prodano! — Bral sim v novicah, da je pretečeno léto neki sadjorejc na *Koroškem* tisuč goldinarjev za jabelčnik in hruševcev potegnil, ki ga je pridelal in na *Laško* prodal. Tudi pri nas se marsiktero leto tisuč in tisuč veder tolkle nalije, koje delavci radi pijejo, dosti se je pa v kis (jesih) oberne.

Listje se živini v pičo ali pa v stelo porabi. *Orehov* in *česnov les* se za dragi denar prodaja, ki ga za pohišje tudi križem svet pošiljajo; *stara opešano* drevje pa se za kurjavo (netenje) oberne. Glejte, moji dragi, kolikoternega korista nam sadjoreja naklone!

(Konec sledí.)

Beseda zlagavcom slovenskih napevov.

Vsak národ ima kaj posebnega v svojem pesništvu in petju. Tudi Slovenci imamo tukaj svoje posebnosti in svoje pravice, ki jih drugej ne rabijo in nimajo. Zato naj bi vsak zlagavec slovenskik napevov dobro in prav dobro premislil in preudaril, kaj je slovensko in tedaj našemu národu domače, in kaj mu je ptuje. On mora vediti, kaj in kako slovenski národ poje, in kako se od drugih loči. — Slovenci pojejo veselo in prav iz globočine serca, pa tudi milo in žalno, kakor čutilo nanese. — Oni nimajo tistih zavijev in preskokov, kakor Nemci, — ampak so bolj mirnega

in lahnega serca. Slovenska mera pri petju je večjidel počasna in prav žlahtna. Glasi se eden za drugim rahlo pomikajo in eden v družega prav lahko izplavajo, ter šumljajo kakor perčice v večernem hladu. Upotrebujejo se večkrat trilerji, trojčki (Dreierl) in prednice (Vorschlag), in se večjidel poslednje slovke pri nekterih redkah trepeče poderžujejo. — Vse to bi se mogel vsak slovensk napevar pri domačih, narodnih pevcih sam prepričati. Naj bi poslušal stare slovenske pevce, kakó kako staro narodno pesem živahno povzdignejo, in s kakšnim živim čutilom se jim izlivajo serčnomili glasi, kateri naravnost iz serca v serce seči morajo. Od njih naj bi se tedaj učili; le oni imajo še suho zlato narodnega duha. Zraven naj bi pa tudi vsi slovenski napevarji besede in moč pesmi sami občutili, preden jo zapeti skušajo. Naj bi vsako besedico posebej, in celo pesem skupaj vselej popred dobro preduhtali in preudarili, kakšne čutila so v njej skrite, in kakó bi se naj lepše in naj primernejše z novim napevom odkrile in uresničile. — Zlo napčno, bi rekel, pregrešno je, če se lepe slovenske pesmi s ptujimi napevi šemijo. Marsikteri napevar, če je kakšen cvenk iz kake opere i. t. d. slišal, ki se mu je prilegel, misli da ga mora koj na slovensko pesem obesiti, — in od tod pride, da nam pravih narodnih slovenskih napevov zmiraj bolj pomanjkuje, in novi, ptuji se vedno bolj širijo in domačega duha zatirajo. Slovenci! prijatli! varujmo svoje prelepe, mile glase, — varujmo jih, da nam prepozno žal ne bode! —

A. Praprotnik.

Narodski običaji v Železnikah.

VII. Velikonočne veselice.

(Dalje)

Jero trumo igrajo navadno le fantje, in scer takole. Podajo se, kateri igrati hočejo, na kak pripraven prostor. Tu odberejo med saboj dva, ki se „mostnarja“ imenujeta. Oddaljita se sdaj ta dva ene korake od družih, in se tu natihoma pomenita, kakšne posebne imena bosta imela, n. p. eden je zlata krona in drugi je sreberni venec; al eden zlati perstan, drugi sreberni uhan i. t. d. —

Zdaj se vsi drugi igrajoči sprimejo eden drugemu za roke in se v podolgasti rajdi približajo „mostnarjema,“ pevajoči naslednjo pesmico:

Jera,^{*)} truma,
Jera, truma,
Žive konje vodimo,
Erdeče hlače nosimo,
Hlače niso naše
Hlače so cesarjevo
Cesarjeve —
Kraljeve —

Med tem se sprimeta tudi „mostnarja“ eden za desno in drugi za levo roko, in približajočim pot prestrežeta, da naprej ne morejo. Pervi v rajdi, ki se „vajvoda“ imenuje, jih zdaj upraša:

Al je kaj terden most?

Mostnarja: Kot kamen gost.

Vajvoda: Al gre moja vojska skuz most?

Mostnarja: Še premal je je, in pri tih besedah vzdigneta roke vkviško, da rajda kakor pod obokom skozi gre. Ko zadnji pride, mu „mostnarja“ z rokami pot prestrežeta in in ga od rajde odločita, ter vprašata, al hoče biti to al to, kakoršne imena sta si namreč prilastila. Kterega ime n. p. venec al krono si zbere, ta ga potem na svojo stran postavi, zgodi se pa tako natihoma, da imena noben drugi ne sliši. Drugi gredo na ovink okol, in pevajoči zgoraj omenjeno pesmico, se zopet kakor poprej približajo „mostnarjema,“ ktera jih po omenjenem besedovanju zopet skoz most pustita in zadnjega od rajde zopet nazaj obderžeta. To gre potem tako dolgo, dokler „vajvoda“ cele trume ne zgubi. Zdaj se pa „mostnarja“ z obedvema rokama navskriž primeta, zakaj serditi čez to, da je celo vojsko zgubil, se zdaj „vajvoda“ zapodi z vso silo proti „mostnarjema“ in hoče siloma skozi pre-dreti, kar pa je navadno brez pospeha. Potem tud „vajvoda“ pove, al hoče biti to al to, in zdaj pregledata „mostnarja“ svoje

*) Jera, je morebiti popačeno ime namest: Hura. Opraševal sim enkolko čez to, pa nisim mogel nič natančnega pozvediti. Da pa iz te igre vojaški duh veje, je razvidno. Pis.

ljudi, koliko jih je vsaki nabral. Zdaj pa se „vlečejo.“ Sprimeta se namreč „mostnarja“ tako za roke, da eden proti drugemu gledata. Med njima eden v tla čerto zarisa, ktera velja za méjo. Zdaj se vsakemu „mostnarju“ oklenejo njegovi nabrani, ker se eden za drugim čez pas primejo in se med hrupom narazen vlečejo. Kteri druge čez zarisano čerto k sebi potegnejo, so zmagovavci, in tako je igra končana. —

Orla igrajo fantje in dekleta, se ve, vsaki posebaj. Zmed igrajočih je eden „orel“ in drugi „koklja.“ „Orel“ igra sam za se. „Koklji“ pa se oklene eden čez pas, drugi zopet taistemu in tako kar jih igra eden drugemu. Včasih jih je prav dolga rajda. Zdaj „orel“ pred „kokljo“ stopivši, začne vekati „o lačen, lačen“ in potem smeterje skakljaje gleda, kako bi poslednjega od rajde zasačil; al „koklja“, ktera „orlu“ nasprot veka „o sit, sit“ tako umno svoje brani in pred „orlom“ tu in sem skaklja, da velikokrat dolgo časa mine, preden „orel“ svoj rop, zadnjega zmed rajde namreč, zasači. Ker se igrajoči „koklje“ vedno deržijo, kakor pri ketni ud uda, in se za njo tu in sem vijejo, je to od daleč ravno tako viditi, kakor plavajoča riba v vodi. — Tako igrajo tako dolgo, dokler „orel“, vsih ne polovi, kteri potem na kakem odločenem mestu stojijo. Zdaj si „orel“ in „koklja“ vsaki polovico igrajočih odštejeta in potem se „vlečejo“ ravno tako, kakor po „Jeri trumi.“

(Dalje sledi.)

Neprijudni Lukec.

Lukec se ni hotel s svojimi brati, sestrami, in drugimi otroci zastopiti. Oče so ga opominjali, da naj bode s vsakim prijazen in dober. Ko pa to vse ni nič pomagalo, so mu oče žugali, da ne bo smel več med otroke. Pa tudi s tim niso nič opravili. Oče to viditi, ga pusté zapreti, in celi družini je bilo prepovedano, k njemu iti, alj pa š njim govoriti. U izbi je bilo Lukecu kmalo dolgčas. Večkrat je skoz oknice glavo pomolil, da bi kakega človeka vidil, pa ni bilo čutiti žive duše. Opoldne mu je dekla jesti prinesla. Lukec jo je prijazno nagovoril, ona mu ni odgovo-

mila. Jed mu ni dišala, popoldanje mu je bilo tako dolgo kot celo leto, zato ker ni mu bilo mogoče, s drugimi veseliti ali pa pogovarjati se. Nič drugega živega ni vidil u izbi kot muhe. Ko mu je bilo dolgčas, je muhe ogledoval, jih štel, in k njim govoril — pa so bile le muhe. Zvečer mu je prinesla sestra, s katero se je tolikrat kregal, juho. „Ljuba setrica, je rekel Lukec, ostani malo pri meni, in govori s menoj!“ Sestrica mu je juho na stran postavila in odšla, bez da bi bila kako besedo š njim pregovorila. Nastopila je noč. Lukec ni mogel očesa zatisnuti; zmeraj je mislil: „kaj bode le jutre: alj bom moral tudi tukaj dolgčas prodajati? — Med tim se je pa tudi večkrat spomnil, kako neprijazen da je bil dosihmal s svojimi tovarši in tovaršicami, in premišleval, kako da se bode zanaprej s vsimi dobro in lepo zastopil. Zora drugega dne napoči, in okolj Lukca je bilo vse tiho. Ogleduje se nekaj časa, — pa kar naenkrat se je jel jokati in na glas upiti: „Oče, oče! mati, odprite! spustite me! Jaz ne morem več obstati! Oče! Mati oče! —“ Oče so ga pa pustili se še dolgo kisati, in potem so k njemu v izbo stopili. Lukec je klečč očeta prosil, da naj ga sopet k otrokom pusté. Potem so oče rěsnobno djali: „Kdor se ne more s ljudmi zastopiti, tudi ne sme med nje.“ Lukec je obljubil se poboljšati, in oče so ga spustili. In res, od tega časa je bil kej prijazen in priljuden. Kader se je pa spozabil, so mu koj oče rekli: „Lukec! čaj le! alj — si že pozabil?“

Otroci! bodite prijazni, vbogljivi in priljudni, ako hočete, da bodo vas ljudje radi imeli.

Jožef Eržen.

Listonoša.

* *Iz Kaple v rožnej dolini.* Zastran naše šole moram vam nekaj pisati. Vam je znano, da šolske hiše tu ni, in da se zato šola v enej burnej izbi derži, ki je zato v najem vzeta. Ker se bo mežnarija, kjer učitelj svoje stanovanje ima, na kupec poderla, se ima nova hiša za šolo in stanovanje učitelja sozidati. Letas bi imelo zidanje se začeti, alj doslej leži še vse tiho, tako, da mi ne vemo, kaj kej bo. Davno je že, kar so bili srenjski predpo-

stavleni vprašani, alj svoje dolžnosti, ki jih jim pri zidánju nove šolske hiše postava naloži, v denarjih alj v naturi odrajtovati mislijo; in še nič ne vemo, kateri pot je „akt“ potle še šel in kje kej zdaj leži. Nove šolske hiše je silno potreba, tudi učitelj dalje v svojem dosedajnem stanovališču ostati ne more; zakaj nevarno je, da se podere in ga pod razvalinami pokople. Zategadel so farmani vsi volje, vsak po svoji moči in dolžnosti pripomagati, da bi se letas nova šolska hiša postavila; alj kaj to pomaga, ko „Bauakt“ v kakem kotu lepo v miru počiva. Da bi ta reč saj spet enbart se sprožila, so farmani sklenili, prošnjo na deželno poglavarijo vložiti, da bi se zidanje nove šolske hiše brez daljnega odlaganja začelo. Ako bodo vslišani in nova šolska hiša do jeseni postavljena, bo za šolo dobro; če pa ne, bo se ona po koncu šolskega leta morala zapreti; zakaj posestnik hiše, kjer je zdaj šola, misli dosedajno šolsko jizbo napred za se ohraniti; druge za šolo pripravne izbe pa v celem okraju nikjer najti ni.

Lani smo dobili novega izverstnega učitelja. Tedej smo bili polni dobre nade, da se bo ta šola po prizadevanji tega pridnega moža kmalo zboljšala in tako povzdignila, da bo s drugimi dobro vrednjenimi šolami v enako versto stopiti mogla; letas pa smo v velikej skerbi, da bo ona s prihodnim šolskim letom morala prenehati in sicer tako dolgo, dokler nove šolske hiše ne bo postavljene. Več ko 20 let se je zastran Kapelske šole pisalo in komisijiralo. Vse je sedaj poravnano, tudi nar hujši nekdanji nasprotniki so sedaj volje; — morebiti da pa pojde sedaj vse ukup — rakom žvižgat.

Drobtinčice.

* Občno ljubljene in težko pričakovane „Drobtince“ so donatisnjene. Tudi letošni tečaj je tako izverst, kakor poprejšni. Slovenci gg. dopisateljem ne morejo dosti hvaležni biti za toliko lepe in mikavne sestavke. Posebno pa prečast. g. vrednik, Jožef Rozman, zasluži slavo in hvalo za svoj neumorni trud in veliko prizadevanje. Slovenci! le pridno kupujte in prebirajte zlate Drobtince, gotovo bode to vaša časna in večna sreča! —

Pridno se tudi natiskuje: „Glasnik slovenskega slovstva“ in „II. del Goffine-a.“

* Kakor zvemo, je tudi slovenski jezik v krajskih šolah večje pravice zadobil. Govori se v šoli slovensko brez skerbi. V prejšnjih letih je taisti učenec alj pa učenka, ki je slovensko *pregovoril*, dobil težko, s černo barvo namazano sklenico (ali flašo), na kateri je bilo zapisano: „Govori *nemško* ne *slovensko!*“ Moral je jo na herbtu natvezano domu nesti, in velika derhal otrok je za njim upila.

Taka krivica je morala slovensko serce globoko raniti! Kje se je tirjalo, ali kje se saj zdaj u nemških šolah od šolarjev in šolare tirja, da naj govore *slovensko* ne *nemško*?! Leta 1848 je slovenskemu jeziku lepše solnce prisijalo. Bog obvari, da bi nam spet otemnelo! Strašna zguba bi to bila za slovenske šole, in potem tudi za omiko in srečo naroda slovenskega.

* Ni davno kar je v *Zagreb* prišel znani bosanski spisatelj in slavenski domorodec, častni O. Fr. *Jukič*. Pred dvema letoma se je rešil težke ječe v Carigradu, potem se narprej podal v Rim, dalje potoval po celej Italii in Dalmaciji. Došel je v *Zagreb*, da svoj poprejšni časopis: „*Prijatelj-a bosanskega*“ sopet na noge spraviti poskusi. Tako je g. *Jukič* na životu veliko prestal in preterpel, pa močen in živahen je ostal njegov duh, in krepka volja njegova. Slava mu!

* Za Dalmatinsko matico sobral je g. Dr. *Petranovič* v Čeahah in na Horvatskem 771 fl. 22 kr. Ker so pa že štiri leta minule, in ta matica še vendar ni stopila v življenje, je g. Dr. Petr. tisti dnar dal Zagrebskej Matici s tim doloženjem, da bi se tale istina posebej obravnovala in Dalmatinskej matici izročila, ko bi se nekdam imela napraviti. — Slava takemu domorodcu! —

* Med največe hiše v Evropi spada papeževa palača *Vatikan* v Rimu. Ona šteje 11 dvoran in večjih in manjih sob. U njej more ročno stanovati do 40.000 ljudi. Španjolski kraljevski poletni grad *Eskurial* ima 20 dvorišč in ravno toliko oken, kolikor ima dni u 11 letih, to je 4015.

Odgovorni izdaj. in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.